

Kick off CSI Trees: klimaatbomen met toekomst

29 juni 2022

Presentatie leeszaal WUR Library, Special Collections

Voorwoord

Veel kennis over de toepassing van bomen is gedurende de eeuwen vastgelegd in boekvorm. De oudste exemplaren daarvan krijgen we niet gemakkelijk te zien omdat ze zeldzaam zijn. Daarom worden deze hier apart en met zorg bewaard. Voor de kick off van CSI Trees hebben we een selectie gemaakt die jullie als professionals in boomteelt en boombeheer hopelijk aanspreekt.

Vandaag maken we een start met een project met een middellange termijn scope. Het is bedoelt om een basis neer te zetten voor toekomstige juiste toepassing van klimaatbestendige bomen in de verstedelijkte omgeving. Met dit team van betrokken onderzoekers en partners kan het niet anders dan dat we onderzoekmatig een nieuwe stap in de goede richting gaan zetten. Ik hoop dat dit project een start betekent in het verkrijgen van nieuwe en vooral empirisch bepaalde inzichten als het gaat om de toepassing van bomen in de stedelijke omgeving. De versnelling in de klimaatsverandering noopt ons daartoe. Daarom hoop ik op een onderzoek matige 'next step' als het gaat over gebruikswaarde van bomen.

De conservatoren, Anita Dijkstra en Anneke Groen van WUR Library Special Collections wil ik namens deze groep bedanken voor het organiseren van deze boeiende en eenmalige boekpresentatie voor de consortiumpartners en onderzoekers van CSI Trees.

Marc Ravesloot

Kick off CSI Trees: klimaatbomen met toekomst

Eenmalige presentatie van bijzondere dendrologische werken

Speciale Collecties, Bibliotheek Wageningen University & Research

29 juni 2022, 15.30 uur

Verantwoording

Er wordt een selectie getoond van de mooiste en meest bijzonder geïllustreerde publicaties over bomen en bos van 1500 tot 1950. We zien hoe het denken over bomen en bos zich heeft ontwikkeld in de loop der eeuwen. We hebben ons voor vandaag gefocust op dendrologie. Aanwezige waardevolle boeken over bijvoorbeeld houtkunde, boomgezondheid, de aanleg van bossen en landschapsarchitectuur hebben we even buiten beschouwing gelaten.

Tentoonstelling *Door de Bomen het Bos* (2010-2011):

Selectie en teksten: Liesbeth Missel, destijds conservator Speciale Collecties, Bibliotheek Wageningen UR
Advisering: Jim van Laar en Jochem Zuiderveen Borgesius, Commissie Bosgeschiedenis, Koninklijke Nederlandse Bosbouw Vereniging (KNBV)

Presentatie *CSI Trees: klimaatbomen met toekomst* (29 juni 2022):

Selectie en advisering: Marc Ravesloot (WUR Agrosysteemkunde)
Bewerking oorspronkelijke teksten en titels: Anita Dijkstra

Meer informatie: Speciale Collecties / Anneke Groen

e-mail: speccoll.library@wur.nl / anneke.groen@wur.nl

telefoon: 0317-48 27 01 / 06 18869120

Kruidenboeken en dendrologia

Vanaf de Klassieke Oudheid zijn bomen vooral beschreven door artsen in kruidenboeken. De medicinale werking van een plant is daarin het belangrijkste aandachtspunt. In oude landbouwliteratuur wordt aandacht besteed aan het aanplanten en vermeerderen van bos. Al vanaf de Middeleeuwen is bos bedreigd door overmatige houtkap voor scheepsbouw en beweiding door vee. De belangstelling voor exotische bomen en hout wordt gevoed door de toevoer via overzeese contacten en handel.

1.

Crescentius, P. de

Von dem nutz der ding die in aeckeren gebuwet werde[n] : vo[m] nutz d[er] buwleut : von natur, art, gebrauch, und nutzbarkeit aller gewaechss, fruechten, thyereren und alles des der mensch geleben, oder ... haben soll

Gedruckt zu Strassburg: durch Joanne[m] Schott, in verleg... Joannis Knoblauch, und Pauli Goetz, 1518. - 169 fol.

FORUM - SPEC.COLL. - R334C15

Crescentius werd circa 1230 geboren in Bologna. Hij studeerde geneeskunde en natuurwetenschappen, maar werd later advocaat. Zijn tekst van rond 1306 is gebaseerd op de werken van oude Romeinse landbouwschrijvers, de 'Scriptores Rei rusticae': Cato, Columella, Varro en Palladius. Het is bedoeld voor landeigenaren en herenboeren die zoveel mogelijk profijt van hun land wilden hebben. Boek V gaat over de boomkwekerij en Boek VII over weiden en bossen.

2.

Domitzer, J.

Ein newes Pflantzuechlin, von mancherlay, artiger Pfropffung und Beltzung der Beum Augspurg [Augsburg]: Haynrich Stayner, 1534. - [49] p.

FORUM - SPEC.COLL. - R336E15

Al in de middeleeuwen hadden bossen veel te lijden van intensief gebruik door veebeweiding en overmatige boomkap. Het eerste zelfstandige boekje over de verzorging en vermeerdering van bomen probeert hiervoor oplossingen te geven.

3.

Dodonaeus, R.

Cruijdeboeck : in den welcken die gheheele historie, dat es tgheslacht, tfatsoen, naem, natuere, cracht ende werckinghe van den cruyden, niet alleen hier te lande wassende, maer oock van den anderen vremden in der medecijnen oorboorlijck...

Antwerpen: [Jan van der Loe], 1554. - 6 dl. in 1 bd. : ill. + portr.

FORUM - SPEC.COLL. - R335C01

In kruidenboeken werden door artsen alle planten beschreven die men kende. Uitgangspunt was de medicinale werking van de plant. Oorspronkelijk werden vooral mediterrane planten beschreven. De Belgische arts Dodoens of Dodonaeus in het Latijn voegde in zijn kruidenboek ook Noord-Europese planten toe. Hierin de oudste afbeeldingen van naaldbomen in een Nederlandstalig boek. Het is vele malen vermeerderd, herdrukt en vertaald, ook na zijn dood.

4.

Estienne, C. ; Liebault, J. ; Sebizius Silesius, M. ; Clamorqan, J.

De veltbouw ofte lantwininghe : inhoudende eene rechte wel bestellinghe eenes hofs te bouwen, ...
Amstelredam: Claesz., 1588. - 254 p. : 24 houtsn.

FORUM - SPEC.COLL. - R334C11

Amsterdamse editie van het zeer populaire landbouwkundige tractaat door Charles Estienne (Carolus Stephanus in het Latijn, in het Nederlands Karel Stevens). Het werd oorspronkelijk gepubliceerd in Parijs in 1554 onder de titel "*Praedium Rusticum*", en bevatte een verzameling van verhandelingen over verschillende aspecten van het landhuishouden, o.a. aanplanten van bomen en het creëren van tuinen, waaronder een kruiden-tuin, wijngaarden enz., het houden van vee, vis, bijen enz., destilleren en kaas maken. In 1564 door de schoonzoon Jean Liebaut gepubliceerd onder de titel "*Agriculture et Maison Rustique*". De term 'maison rustique' bleef eeuwenlang synoniem met landbouw en het aangename landleven.

5.

Lonicerus, A.

Kreuterbuch, kunstliche Conterfeytunge der Baeume, Stauden, Hecken, Kreuter, Getreyde, Gewuertze : ...
und derselber Gestalt, natuerlicher Krafft und Wirkung. Zu Franckfurt: bey Christian Egenolffs seligen
Erben, 1593. - [13], 382, [3] fol. : 1 portr., pl.

FORUM - SPEC.COLL. - R334C08

Lonicerus (Adam Lonitzer, 1528-1586) was een Duitse natuuronderzoeker, arts en botanicus. Vanaf 1550 hield hij zich bezig met plantkunde, waarbij de door hem bestudeerde kruiden vooral vanuit medisch-farmaceutische aspecten werden beschreven. Uitgaande van oudere kruidenboeken maakte hij nieuwe afbeeldingen en beschreef hij de planten, onder meer de uiterlijke kenmerken, en vermeldde van algemeen voorkomende planten de vindplaatsen.

Bij veel planten die hij beschreef geeft hij raadgevingen voor praktische toepassingen.

6.

Aldrovandi, U.; Montalbani, O.

Dendrologiae naturalis scilicet arborum historiae libri duo : sylva glandaria, acinosumque pomarium
Bononiae [Bologna]: Baptistae Ferronii, 1668. - 660 p. : pl.

FORUM - SPEC.COLL. - R340A03

Ulisse Aldrovandi (1522-1605) was een Italiaanse natuurkundige, de drijvende kracht achter de botanische tuin van Bologna, een van de eersten in Europa. Linnaeus en Du Buffon zien hem als de vader van de natuurstudie. Behalve aparte studies over vogels en insecten heeft hij ook een omvangrijke monografie geschreven over de dendrologie.

7.

Clusius, C. ; Pona, J.

Rariorum plantarum historia

Antverpiae [Antwerpen]: Ioannem Moretum, 1601. - 2 publ. in 1 bd.

FORUM - SPEC.COLL. - R334B06

Carolus Clusius (Charles de l'Écluse, 1526-1609) is onder andere bekend als diegene die de tulp in Europa en met name in Nederland introduceerde. Van 1573 tot 1577 was hij hofarts en -botanicus bij Maximiliaan II in Wenen, waar hij onderzoek deed naar de lokale flora en een geneeskrachtige kruidentuin aanlegde. In 1594 werd hij professor aan de

universiteit van Leiden en stichtte de Hortus botanicus Leiden. Ook introduceerde hij in Nederland o.a. de paardenkastanje (1576), snijboon, schorseneer en jasmijn.

8.

Evelyn, J. ; Miller, J. ; Bartolozzi, E. ; Grimm, S.H. ; Burgh, W. ; Hunter, A.

Silva: or, a discourse of forest-trees, and the propagation of timber in his Majesty's Dominions: as it was delivered in ... 1662, ..., by ... the Navy : together with an historical account of the sacredness and use of standing groves

York [etc.]: J. Dodsley [etc.], 1776. - 649 p. : ca. 40 grav., 1 portr.

FORUM - SPEC.COLL. - R334C17

Dreigend houttekort als gevolg van de voortdurende kap voor de scheepsbouw noopte tot een onderzoek in Engeland. John Evelyn (1620-1706) heeft dit in opdracht van het Parlement uitgevoerd. Het is het oudst bekende West-Europese boek dat bosverwoesting behandelt. Het boek biedt landeigenaren een handleiding om bomen te planten voor hout voor de marine van Engeland.

9.

Jonston, J.

Dendrographias sive historiae naturalis de arboribus et fruticibus tam nostri quam peregrini orbis libri decem

Francofurti ad Moenum [Frankfurt am Main]: Matthaei Meriani, 1662. - 477 p. : 137 pl.

FORUM - SPEC.COLL. - R343A53

John Jonston (in het Pools Jan Jonston; in het Latijn Joannes Jonstonu; 1603-1675) was een Poolse geleerde en arts. Hij studeerde in Cambridge (plantkunde en geneeskunde) en de universiteiten van Frankfurt, Franeker en Leiden. Alhoewel hij naar Polen terugkeerde zou hij veel van zijn boeken elders publiceren. Deze uitgave is van Matthias Merian, de vader van Maria Sibylle Merian.

10.

De natuerlijcke beschryvingh der boomen, vertoonende de gronden en landtschappen daer de selve groeyen: item, waer toe de bast, blaeden, knoppen, bloesems en vruchten, als oock mede 't hout in de medicijne noodigh zijn

Amsterdam: Cornelis Jansen, 1663. - 152 p.

FORUM - SPEC.COLL. - R337D15

Behalve de fraaie titelpagina bevat dit boek verder geen afbeeldingen. Ten opzichte van Dodoens en Clusius is het wel in wetenschappelijke zin een flinke stap voorwaarts. De auteur onderscheidt verschillende naald- en loofbomen als aparte soorten, zoals lariksen, sparren en dennen, de paardenkastanje en tamme kastanje.

11.

Duhamel du Monceau, H.L.

Traite des arbres et arbustes qui se cultivent en France en pleine terre

A Paris: chez H.L. Guerin et L.F. Delatour, 1755. - 2 tom. : 250 pl.

FORUM - SPEC.COLL. - R350C17

Deze uitgave geldt als samenvatting van alle kennis op het gebied van de behandeling van bomen en bossen. Het boek heeft door de vele herdrukken, vertalingen en bewerkingen, waaronder een Nederlandse, een beslissende invloed gehad op de ontwikkelingen in de bosbouw in Nederland tussen ca. 1760 en 1820. Henri Louis Duhamel du Monceau (1700-1782) was een erudiet Franse wetenschapper, die carrière maakte in de Franse marine en bij de Académie des Sciences. Hij deed onderzoek naar de

duurzaamheid van hout dat in de scheepsbouw werd gebruikt. Hij publiceerde meer dan 60 essays over scheepsbouw, landbouw en handel.

12.

Duhamel du Monceau, H.L.

La physique des arbres; ou il est traite de l'anatomie des plantes et de l'economie vegetale : pour servir d'introduction au traite complet des bois et des forests

Paris: H.L. Guerin et L.F. Delatour, 1758. - 2 pt. : 50 pl.

FORUM - SPEC.COLL. - R344F10

Deze belangrijke studie van Duhamel gaat over de plaats waar men bepaalde boomsoorten bij voorkeur moet planten. Het bevat revolutionaire inzichten die in Frankrijk nauwelijks aangeslagen zijn maar het had wel grote invloed op de ontwikkelingen in de bosbouw in Duitsland en Nederland.

13.

Knoop, J.H.

Dendrologia, of beschryving der plantagie-gewassen, die men in tuinen cultiveert, zo wel om te dienen tot cieraad, om daar van allees, cingels, heggen, berceaux, cabinets, pyramiden, plaisir-boschen, enz., als tot huishoudelyk gebruik te planten : waar by derzelve differente benamingen, groey-plaatzen, aankweeking en verdere onderhouding, en vervolgens haar tuin- en huishoudelyke gebruiken, ...

Te Leeuwarden: gedrukt by Abraham Ferwerda en Gerrit Tresling, 1763. - [4], 168, [4] p.

FORUM - SPEC.COLL. - R344A10

Johann Hermann Knoop (1720-1778) is hovenier aan het hof in Leeuwarden en introduceert daar in 1742 de aardappel in het menu van de Oranjes. In dit boek besteedt hij uitvoerig aandacht aan de groeiplaats, plantwijze en teelt van bomen en heesters op buitenplaatsen in de romantische landschapsstijl. Het is het eerste boek dat een overzicht biedt van in de bosbouw gebruikt gereedschap. Inhoudelijk soms diametraal ten opzichte van Duhamel du Monceau.

14.

Boom, B.K.

Nederlandse dendrologie, geïllustreerde handleiding bij het bepalen van de in Nederland voorkomende soorten en variëteiten der gekweekte houtgewassen. – 2e herziene en vermeerderde druk

Wageningen, H. Veenman & Zonen, 1942. – 366 p.

FORUM – STACKS. – NN11123,1

Nog steeds een gewaardeerd naslagwerk. Zorgvuldig samengesteld en meerdere keren herdrukt.

15.

Konig, J. de (naar B.K. Boom)

Dendrologie van de Lage Landen : geïllustreerde handleiding bij het bepalen van de in Nederland en Vlaanderen voorkomende families, geslachten, soorten, variëteiten en cultivars van gekweekte houtige gewassen. - 1e geheel herz. dr.

Zeist : KNNV, cop. 2009.

FORUM – BOOKS. - 513-N-3/2009-01

Het meest recent uitgegeven dendrologische naslagwerk dat we vandaag tonen.

T. 3. N° 19.

CASTANEA vulgaris.

CHATAIGNIER ordinaire.

pag. 66.

F. J. Redouté pinx.

L. A. Rousseau sculp.

Buitenlandse bosbouw

In de achttiende eeuw probeert men in Frankrijk en Duitsland het economisch bosbeheer op een hoger plan te tillen. Onder invloed van de Verlichting verschijnen er rond 1800 in de meeste landen encyclopedische overzichtswerken met platen in kleur van alle bekende in- en uitheemse bomen.

Geïnspireerd door de landschapschilderkunst is er vooral in Engeland aandacht voor het vergroten van het 'picturesque' effect van (park)bossen.

Bijzonder is een losbladige publicatie waarin van honderden bomen een flinterdun schijfje hout in een papieren velletje is gemonteerd.

16.

Duhamel du Monceau, H.L.; Michel, E.

Traite des arbres et arbustes qui se cultivent en France en pleine terre. - Sec. ed. Cons. augm.

A Paris: chez Didot aine; Michel et Lamy, [1801-1819]. - 7 tom. : 498 gekl. pl.

FORUM - SPEC.COLL. - R347A04 Alleen T. 1-3

(Zie afbeelding op volgende pagina)

De 'Nouveau Duhamel' is slechts in naam een boek van Duhamel. De oorspronkelijke 2 delen zijn bewerkt en uitgebreid door Etienne Michel en anderen tot een omvang van 8 delen. De nadruk ligt nu op de platen waarvan er 306 van Pierre Joseph Redouté (vol. 1-5) zijn en 190 van P. Bessa (vol. 5-8). Er zijn drie versies verschenen: ongekleurd, gekleurd en gekleurd op groot formaat. De gravures in kleurendruk van de getoonde laatste versie werden met de hand bijgewerkt.

Afbeeldingen der fraaiste, meest uitheemsche boomen en heesters, die tot versiering van Engelsche bosschen en tuinen, op onzen grond, kunnen geplant en gekweekt worden; ... Te Amsterdam: bij Johannes Allart, 1802. - [400?] p. : 126 gekl. pl.

FORUM - SPEC.COLL. - R334C16 Uit: Duhamel du Monceau, H.L.; Michel, E.

Traite des arbres et arbustes qui se cultivent en France en pleine terre

Johan Carl Krauss (1759-1826) was een in Duitsland geboren professor in de medicijnen in Leiden. Zijn werk is van belang voor de vaststelling van invoerdata van exoten en is nog steeds aantrekkelijk met prachtige handgekleurde platen. Het werk was populair bij eigenaren van buiten-plaatsen en landgoederen als een soort catalogus.

17.

Krauss, J.C. Reiter, I.D. ; Abel, G.F.

Abbildung der hundert Deutschen wilden Holzarten, nach dem Nummern-Verzeichnis im Forst-Handbuch

Stuttgart: Burgsdorf [etc.], 1805

FORUM - SPEC.COLL. - R337B03

Dit is een bijzonder geïllustreerde verhandeling over inheemse bomen en struiken, verschenen als een aanvulling met platen op een werk van Burgsdorf. De afbeeldingen zijn van een uitzonderlijk hoge kwaliteit en het werk van G.F. Abel, kunstenaar en graveur in Stuttgart. Hij gebruikt een techniek die verder nooit in botanische werken is toegepast. Door het aanbrengen van achtergronddraden wordt de illusie gewekt dat de plant los ligt op het papier.

18.

Guimpel, F. ; Willdenow, C.L. ; Hayne, F.G.

Abbildung der deutschen Holzarten für Forstmänner und Liebhaber der Botanik

Berlin: In der Schueppelschen Buchhandlung, 1815, 1820. - 2 dl. in 1 bd. : 216 gekl. pl.

FORUM - SPEC.COLL. - R350C16

Dit botanisch waardevolle boek, speciaal voor 'bosbouwers en liefhebbers', met afbeeldingen en beschrijvingen van toentertijd bekende boomsoorten is waarschijnlijk opgezet voor de aanleg van landgoederen in de romantische landschapstijl.

19.

Ravenscroft, J.E.

The Pinetum Britannicum : a descriptive account of hardy coniferous trees cultivated in Great Britain

Edinburgh [etc.]: Blackwood [etc.], [1863]-1884. - 3 vol. : 53 kl.pl.

FORUM - SPEC.COLL. - R336A07

James Edward Ravenscroft's (1819-1890) set van drie grote folianten is een van de belangrijkste Engelstalige werken over naaldbomen. Het is een uiting van de fascinatie die men in de negentiende eeuw had voor bijzondere en grote bomen zoals sequoia's. De handgekleurde steendrukplaten verbeelden de bomen in parken en bossen in composities samen met menselijke figuren om de verhouding van mensen tot bomen te illustreren.

20.

Nördlinger, H.

Querschnitte von hundert Holzarten : enthaltend ... theils europäische, theils ausländische Holzarten

Stuttgart und Augsburg: J.G. Cotta, 1856. - 3 Bd. : 300 houtschijfjes.

FORUM - SPEC.COLL. - R338E35

Hermann Nördlinger (1818-1897) was hoogleraar in de bosbouw in Hohenheim, Duitsland. Hij publiceerde van 1852 tot 1888 een serie van elf doosjes met elk 100 dwarsdoorsneden van hout in een oplage van 500 stuks. De secties variëren van 50 tot 100 micron dik en zijn gemonteerd op een vel papier. De kwaliteit ervan is goed genoeg om microscopische details te observeren voor de studie van houtanatomie.

Kwekerscatalogi

Bij Speciale Collecties is een uitgebreide collectie kwekerscatalogi aanwezig. Naar schatting bevat deze collectie 35.000 catalogi. Deze worden gebruikt voor historisch onderzoek naar biodiversiteit in (landbouw)gewassen, plantenveredeling en ten behoeve van de reconstructie van historische tuinen en parken.

Een aantal catalogi en publicaties van boomkwekerijen wordt getoond.

21.

Serie kwekerscatalogi Gebr. Van den Berk te Sint Oedenrode, 1975-1976, 1992

FORUM - SPEC.COLL. – BOXE00994

22.

Berk, E. van den

Van den Berk over bomen. - 1^e dr.

Sint-Oedenrode : Van den Berk Boomkwekerijen, 2002

FORUM- STACKS – 1782C09

23.

Serie kwekerscatalogi van Darthuizer Zaadhandel N.V. te Leersum, 1947-1973

FORUM - SPEC.COLL. – BOXE00492

24.

Jong, P.C. de; Kromhout, W.H.

Darthuizer vademecum. – 5^e, herz. uitg.

Leersum : Darthuizer Boomkwekerijen, 2005, cop. 2004.

FORUM – STACKS -1762B18

25.

Serie kwekerscatalogi van Ebben te Cuyk, 1916-1949, 1960-1962

FORUM - SPEC.COLL. – BOXE00089

26.

Serie kwekerscatalogi Boomkwekerijen M. van den Oever & Zonen Haaren, [ca. 1960]-?

FORUM - SPEC.COLL. – BOX E01129

27.

Serie kwekerscatalogi van Udenhout Trees te Udenhout, 1967-1971

FORUM - SPEC.COLL. – BOX E00857